

НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕНЬ

Конкретну історико-архітектурну проблематику досліджує завідувач наукового відділу Кременецько-Почаївського ДІАЗу, кандидат історичних наук Наталія Оболенчик у статті "Почаївський монастир у 30-х роках XIX століття: зміна обличчя", де розглядаються метаморфози у Почаївському монастирі у зв'язку з передачею його православної церкві, зокрема, йдеться про оновлення інтер'єрів та забудову території, бо перехід монастиря з однієї конфесії в іншу вимагав вирішення

не лише духовно-релігійних, а й господарських питань, у тому числі й тих, які стосувалися будівництва та реконструкції. Католицьке оформлення інтер'єрів було замінене на православне. Зміни прискорилися і розширилися із наданням монастирю статусу лаври. В житті обителі розпочалась нова епоха, що позначилася на господарському житті, на мистецькому оформленні споруд. Лавра активно набирала обрисів і значення одного з провідних центрів православного світу та форпосту православ'я на західних теренах Російської імперії.

Доктор архітектури, професор НУ водного господарства та природокористування Ольга Михайлишин у дослідженні "Охорона історичного передмістя Кременця в 20 – 30-х роках XX ст. у контексті сучасних проблем архітектурно-просторового розвитку міста" зміщує акцент у сторону соціально-історичних проблем у розвитку архітектури та збереженні архітектурних пам'яток. Автор віддає належне діяльності органів державної влади, установ і організацій Другої Польської Республіки в царині охорони архітектурного середовища Кременця у міжвоєнний період XX століття. Наголошується, що важливу роль у збереженні найважливіших архітектурних пам'яток міста відіграли дослідницькі та інвентаризаційні роботи,

здійснені викладачами та студентами архітектурного факультету Варшавської Політехніки. Суттєве значення для вирішення проблеми співвідношення давньої та нової забудови Кременця мали теоретичні праці відомих польських урбаністів, фахівців з охорони пам'яток, законодавчі акти та популяризація архітектурної спадщини серед населення.

Частина науковців запропонувала аналітичні праці, спрямовані на вивчення місця і ролі релігії та церкви у соціально-політичному і духовно-культурному житті Волинського краю. Професор Львівського державного університету внутрішніх справ Микола Гетьманчук висвітлює тему "Православна церква в політиці Польської держави міжвоєнного періоду (1921 – 1939)". Принциповий підхід автора до аналізу проблематики полягає в тому, що він розглядає становище Православної церкви у Польщі згаданого періоду через призму асиміляційної політики польської влади, спрямованої на окатоличення й колонізацію українського населення, та на фоні еволюції українського національно-церковного руху і боротьби населення за українізацію церковного життя. Дослідник виходить із того, що для українців Західної України основою їхньої ідентичності була приналежність до церкви, а це в однаковій мірі стосувалося і греко-католиків Галичини, і православних Волині та Полісся.

Підкреслюється специфічна проблема православної церкви у Польщі міжвоєнного періоду: більшість віруючих були українцями, а найголовніші церковні ієрархи і духовенство – росіянами, які насторожено і навіть вороже ставились як до польської держави, так і до національних прагнень українського населення, переслідуючи головну мету – возз'єднання з Російською православною церквою. Вищесказане зумовило сутність боротьби західних українців за Українську церкву: звільнити українську національну церкву від русифікації, а українське населення – від окатоличення та

полонізації.

Специфіки історико-релігійної тематики торкнувся доцент Східноєвропейського НУ ім. Лесі Українки Юрій Крамар у статті "Неоунійний рух за Західній Волині у міжвоєнну добу (1921 – 1939)", де висвітлено причини, перебіг і наслідки поширення серед українців Волині міжвоєнної доби католицької віри у так званому східнослов'янському обряді. Проаналізовано витoki неоунійного руху, причому наголошено, що саме церква у 1920 – 30-х рр. стала важливим інструментом асиміляційної політики польської влади на східних теренах Другої Речі Посполитої. Підкреслено, що акція неоунії серед місцевого населення широкої підтримки не отримала. Разом з тим, у міжвоєнній Польщі ідея унії вийшла за рамки суто релігійної проблеми і набула політичного забарвлення. Неоунія, метою якої була поступова латинізація православної церкви, стала прихованою формою полонізації українського населення. Численні акції примусового переведення православного населення Волині у католицьку віру стали однією із найдраматичніших сторінок польсько-української історії міжвоєнних десятиліть і викликали, у свою чергу, зворотну реакцію українців.

Об'єктом своїх аналітичних пошуків окремі науковці обрали періодичну пресу відповідного періоду історії Волині. Тему "Періодичні видання Кременеччини XIX – початку XX ст.: історичні витoki та місце в суспільному житті Волині"

пропонує професор Рівненського ДГУ Ірина Мілясевич. У статті характеризується історія періодичних видань Південно-Західної Волині, аналізуються їх функціональні особливості, тематичний діапазон публікацій, редакційний склад, видавничі характеристики, процеси та фактори, що визначали закономірності їх розвитку. Науковець висловлює цікаву думку, що місцеві видання є особливим феноменом людської культури: вони не лише відображають тогочасне життя краю, а й фактом свого існування засвідчують про його належний соціально-культурний рівень. У цьому аспекті показовим є повідомлення про те, що на території Південно-Західної Волині досліджуваного періоду загалом публікувалося 9 видань, з них 5 – у Кременці, 2 – в Почаєві, де редакторами і видавцями були кременчани. Кременецька преса відзначалася і кількісними показниками, і широкою тематикою та жанровою палітрою. Тут виходили громадсько-політичні, релігійні, сатиричні та літературно-художні часописи, найвідомішими серед яких були "Волинські єпархіальні відомості" (1867 – 1918), "Почаївський листок" (1887 – 1917), "Почаївські вісті" (1906 – 1909), "Волинська земля" (1912 – 1915), "Кременецький голос" (1906 – 1907), "Відродження" (1906 – 1908), "Кременецька іскра" (1910 – 1914).

Продовжує характеристику друкованих засобів інформації населення Волинського краю науковий працівник Кременецько-Почаївського ДІАЗу Ольга Деревінська у статті "З історії релігійної періодики 1920-х років (часопис "Православна Волинь)". Автор концентрує увагу на аналізі обставин появи, характеру і змісту журналу "Православна Волинь", який виходив протягом 1922 року, а також робить спробу згрупувати матеріали цього періодичного видання Кременецької духовної консисторії за типологічними ознаками. Часопис, як офіційний орган духовної консисторії, прийшов на зміну російськомовному журналу "Православная Волинь", а його основним завданням було сприяння утвердженню нових національно-культурних тенденцій у церковному житті. Підкреслюється, що у 20-х роках минулого століття Волинь була єдиним регіоном, який мав україномовну церковну періодику, де велася боротьба за українізацію церковного життя, піднесення загального освітнього рівня та національної свідомості духовенства.

Програма "Кременецьких читань з історії Волині" спрямувала науковців на висвітлення проблем історії середньовічної Волині, Волині раннього Нового часу, Волині кінця XVIII – початку XIX століття. Своє бачення проблем середньовічної

Волині запропонували завідувач кафедри історії середніх віків і візантиністики Львівського НУ ім. Івана Франка, професор Леонтій Войтович ("Новгород на Лузі чи Холмград на Дніпрі: загадки ранньої історії Русі"), доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету Богдан Прищеп ("Про пошук літописного Каменця та деякі інші дискусійні питання історичної географії Волині"), професор кафедри історії України та етнокомунікацій Інституту гуманітарних і соціальних наук НУ "Львівська політехніка" Святослав

Терський і доктор архітектури, доцент кафедри реставрації архітектурної і мистецької спадщини Інституту архітектури цього ж університету Юрій Дибя ("Археологічні дослідження та графічна реконструкція Миколаївської церкви другої половини XII – першої половини XIII ст. з княжої Пересопниці"), кандидат історичних наук Віктор Мельник ("Образ Спаса в ансамблі

передвітарної огорожі Луцького собору св. Іоанна Богослова на тлі західноукраїнської середньовічної іконографії"), доцент кафедри історії НУ "Острозька академія" Віктор Атаманенко ("Кременецьке староство в середині XVI століття"). Наші науковці представили дві теми: "Історико-лінгвістичний аналіз ойконімії Південно-Західної Волині XV століття" (доцент кафедри української філології та суспільних дисциплін Інна Волянчук) і "Латифундії князів Радивилів на Волині" (доцент цієї ж кафедри, вчений секретар Кременецько-Почаївського ДІАЗу Володимир Собчук).

До проблем історії Волині раннього Нового часу звернулися завідувач відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України Володимир Александрович ("Тематичний репертуар волинського іконопису XV століття"), старший викладач кафедри історії ім. проф. М.П.Ковальського НУ "Острозька академія" Ірина Рибачок ("Надавні листи та привілеї князів Острозьких і Заславських містам Південно-Східної Волині наприкінці XVI – першій половині XVII ст."), завідувач кафедри країнознавства НУ "Острозька академія", професор Петро Кулаковський ("Земельні володіння Володимирсько-Берестейської єпархії в 30 – 40-х роках XVII ст."), старший викладач кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського НУ ім. Лесі Українки Оксана Штанько ("Злого ложа син": луцький міщанин-illegitimus Андрій Федорович"), доцент кафедри історії НУ "Острозька академія" Микола Близняк ("Касова книга Свято-Микільської греко-католицької церкви в Острозі другої половини XVIII ст."). Історія Волині кінця XVIII – початку XX століть привернула увагу завідувача кафедри історії стародавнього-

го світу і середніх віків Східноєвропейського НУ ім. Лесі Українки, доцента Оксани Карліної ("Рекрутська і квартирна повинності мешканців волинських міст і містечок (кінець XVIII ст. – початок 1860-х років)", аспіранта цього ж університету Катерини Яремко ("Губернське жандармське управління як основна структура Окремого корпусу жандармів (за матеріалами Волинського жандармського управління)", завідувача кафедри релігієзнавства і теології НУ "Острозька академія" Надія Стоколос ("Викоріннення" латинських напалстувань у греко-католицькій церкві під час підготовки до її офіційного скасування: чинники, перебіг, наслідки"), доцента кафедри історії України Рівненського ДГУ Олени Прищепи ("Приватна освіта як шлях до інтегрування жіноцтва в культурно-освітнє середовище Волині (перша половина XIX ст.)"), аспіранта Східноєвропейського НУ ім. Лесі Українки Пауліни Лесничої ("Культурно-освітні товариства у повсякденному житті мешканців міст Волинської губернії (початок XX ст.)"), директора Рівненського обласного краєзнавчого музею Олександра Булиги ("Друкарське братство Почаївської лаври як осередок чорносотенного руху на Волині"), науковця Центру дослідження і відродження Волині Володимира Дзьобака ("Досвід реконструкції тканин і костюмів Центром дослідження і відродження Волині"), завідувача наукового відділу Кременецько-Почаївського ДІАЗу Наталії Оболенчик ("Спадщина Волинських Афін у Кременецькому ліцеї 20 – 30 роки XX ст.").

Матеріали цьогорічних "Кременецьких читань з історії Волині" увійдуть до чергового випуску збірника наукових праць "Студії і матеріали з історії Волині".